

ראשי פרקים:

3	מבוא
4	1. סמכויות בתי הדין
4	א. בית דין שרעי
4	1.א. מבוא ומסגרת נורמטיבית
6	2.א. סמכות השיפוט הלכה למעשה - הדין הנהוג
7	3.א. השיפוט בבתי הדין השרעיים
8	ב. בית הדין רבני
8	1.ב. מבוא ומסגרת נורמטיבית
9	2.ב. סמכות השיפוט - הלכה למעשה
12	3.א. השיפוט בבתי הדין הרבניים
13	2. מרוץ סמכויות והסמכות הנמשכת
13	א. רקע
14	ב. בית הדין השרעי
14	ג. בית הדין הרבני
15	3. התערבות בתי המשפט האזרחיים בפסיקת בתי הדין
16	א. בית הדין הרבני
16	ב. בית הדין השרעי
17	4. סיכום
18	רשימת מקורות

מבוא

בשנים הראשונות שלאחר הקמת המדינה, סמכותם של בתי הדין הדתיים, בכללם בית הדין הרבני ובית הדין השרעי, הייתה רחבה כשבמסגרתה נכללו כל ענייני המעמד האישי, כאשר הסמכות לדון בעניינים אלו הייתה ייחודית ובלעדית לבתי הדין הדתיים וזאת מכוח מורשת שנקלטה מהמשפט העיוטמני וכן מהשלטון הבריטי שהיו קיימים לפני קום המדינה, כאשר פקודת סדרי שלטון ומשפט, החלה את הדין שהיה קיים ערב המדינה על בתי הדין הדתיים.

אף על פי כן עם השנים ועם התפתחותו של הדין המקומי הישראלי, סמכויות רחבות וייחודיות אלו של בתי הדין הדתיים, החלו להיגס אט אט באמצעות הדין המקומי שהוחל, עד כי הסמכות הייחודית של בתי הדין הדתיים נותרה בענייני נישואין וגירושין בלבד, כאשר יתר ענייני המעמד האישי נפלו בסמכותם של בתי המשפט האזרחיים. כך גם התערבותם של בתי המשפט האזרחי, ובפרט בית המשפט העליון, בשאלת סמכויותיהם של בתי הדין הדתיים והפרשנויות שניתנו לדין שהוחל, הובילה לעיתים לצמצום הסמכויות עוד מעבר לצמצום שבוצע מכוח החקיקה.

במסגרת עבודה זו, תיבחן שאלת סמכותם של בתי הדין הדתיים- הרבני והשרעי, תוך ניסיון לבצע השוואה בין בית הדין השרעי ובית הדין הרבני. ההנחה היסודית של העבודה הינה כי במהלך השנים הושו סמכויותיהם של בתי הדין, כאשר המצב הקיים היום, הלכה למעשה, הינו כי לבית הדין הרבני ולבית הדין השרעי, מוקנות אותן סמכויות ייחודיות, שהינן בענייני נישואין וגירושין בלבד, כאשר כאמור יתר ענייני המעמד האישי נפלו תחת סמכותם של הערכאות האזרחיות. כמו כן הטענה הינה כי גם לעניין שאלת הסמכות הנמשכת וכן התערבות בית המשפט העליון בעניין סמכויות בתי הדין, בתי הדין הדתיים נהנים מיחס שווה.

העבודה מחולקת לשלושה פרקים. במסגרת הפרק הראשון של העבודה יבחנו סמכויות בתי הדין תוך בחינת מקור הסמכות הנורמטיבית ופירוט כרונולוגי של התפתחות הדין המקומי והשפעתו על סמכויות המקור של בתי הדין הדתיים, התייחסות למצב הקיים כיום, הלכה למעשה, בעקבות החוקים שהתקבלו וכן פסיקות בתי המשפט השונים בעניין הסמכויות, וכן התייחסות קצרה לעניין השיפוט בבתי הדין. הפרק יחולק לשניים כאשר החלק הראשון ידון בעניינים אלו בהקשר של בית הדין השרעי והחלק השני ידון בסמכויות בית הדין הרבני. במסגרת הפרק השני של העבודה, תיבחן שאלת מירוף הסמכויות בין בתי הדין הדתיים לבתי המשפט האזרחיים, שנוצרה עם התגבשות הדין המקומי והעברת חלק נכבד מענייני המעמד האישי תחת סמכותם של בתי המשפט האזרחיים, כשהעיקרי ביניהם הוא בית משפט לענייני משפחה. כמו כן הפרק ידון בעניין הסמכות הנמשכת, ויתואר כיצד שלילת הסמכות הנמשכת מבתי הדין הדתיים, הובילה לצמצום בסמכויות בתי הדין הלכה למעשה. במסגרת הפרק השלישי של העבודה תיבחן שאלת התערבות בג"צ בפסיקת בתי הדין הדתיים, תוך התייחסות להלכה לפיה בג"צ מתערב בפסיקות בתי הדין במקרים חריגים בלבד, ביניהם החלטות שהתקבלו בהיעדר סמכות, כאשר במסגרת הפרק תהייה התייחסות לפסיקות בג"צ בעניין כאשר לבית הדין הרבני ובית הדין השרעי. חלקה האחרון של העבודה יסכם העבודה וכן ידון בביקורת על הצמצום בסמכויותיהם של בתי הדין הדתיים, בכלל זה באמצעות התערבות בג"צ בהחלטות בתי הדין וביטול החלטותיהם, במקרים בהם נקבע כי החלטות ניתנו בהיעדר סמכות.

1. סמכויות בתי-הדין

א. בתי הדין השרעיים

א.1 רקע ומסגרת נורמטיבית:

לבית הדין השרעי נתונה סמכות שיפוט בעניינים של המעמד האישי של העדה המוסלמית בישראל, כאשר המקור לסמכות הינו מכוח סעיפים 51 ו-52 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל (להלן: "דבר המלך"), אשר הינו מקור נורמטיבי מתקופת השלטון הבריטי במדינה וחלק מהמשפט המנדטורי שהוכר גם אחרי הקמת המדינה וזאת מכוח סעיף 11 לפקודת סדרי שלטון ומשפט תש"ח-1948, שקבע שהמשפט שהייה קיים בטרם הקמת המדינה ימשיך לעמוד בתוקפו.¹

סעיף 51 לדבר המלך שכותרתו "בתי דין דתיים, שיפוטם של בתי דין דתיים הגדרה של מעמד אישי", קובע כי השיפוט בענייני מעמד אישי יהיה נתון לבתי הדין של העדות הדתיות, כאשר נקבע כי ענייני מעמד אישי פירושים: נישואים וגירושים, מזונות, כלכלה, אפטרופסות, כשרות יוחסין של קטינים, איסור שימוש ברכוש של אנשים פסולי חוק והנהלת נכסי אנשים נעדרים.²

כמו כן, נקבע בסעיף 52 כי "לבתי הדין המוסלמים הדתיים יהא שיפוט ייחודי בעניין המעמד האישי של מוסלמים שהם נתינים ישראלים, ... בהתאם לחוק הפרוצדורה של בתי הדין המוסלמים הדתיים ...".³ שיפוט ייחודי בעניינים של יצירת ווקף או ההנהלה הפנימית של ווקף שנוצר לטובתם של מוסלמים בפני בית דין מוסלמי דתי..".⁴ וכן כי "פסק שניתן ע"י בית הדין של קאדי ניתן לערעור בפני בית הדין המוסלמי הדתי לערעורים, שהחלטתו תהיה סופית".³

בהתאם לסעיף 7 לחוק הפרוצדורה של בתי הדין המוסלמיים משנת 1333, רשימת העניינים הנמצאים בסמכותם של בתי הדין השרעיים היא רחבה וספציפית יותר מהעניינים המנויים בסעיף 51 לדבר המלך, ומפרטת את העניינים הכלולים בסמכות בתי הדין השרעיים כדלקמן: בענייני נישואין- רישום, אשור, הסמכות להתרת נישואים, וענייני מוהר רכוש ונדוניה ויחסי הממון של בני הזוג, בענייני גירושים- כל עניינים הכרוכים בגירושים בכלל זה הוכחת הגירושין, ביטול גירושים ופירוד, ענייני אבהות וכשרות יוחסין של קטינים, ענייני משמורת והסדרי ראייה, ענייני מזונות אישה ילדים וקרובי משפחה, ציות ושלוש בית, מניעת אלימות במשפחה, ענייני ירושה, ענייני ווקף בכלל זה, ניהולו והקמתו, ועניינים של נעדרים וניהול נכסיהם, וכן ענייני המרת דת לאיסלאם.⁴

משכך, בעבר הייתה לבתי הדין המוסלמיים סמכות שיפוט רחבה וייחודית לדון בכל העניינים של המעמד האישי של בני העדה המוסלמית, כפי שפורטו בסעיף 51 לדבר המלך וכן בסעיף 7 לחוק הפרוצדורה של בתי הדין המוסלמיים, כמצוין לעיל. ואולם אף על פי כן, סמכות רחבה וייחודית זאת צומצמה עם השנים וזאת במספר עניינים, ביניהם; בענייני ירושה, וענייני המעמד האישי

¹ סעיף 11 לפקודת סדרי שלטון ומשפט תש"ח-1948 (זמין בנבו).

² סעיף 51 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל. 1922-1947, (זמין בנבו)

³ שם בסעיף 52.

⁴ ראה תרגום הסעיף במאמרו של איאד זחאלקה בתי הדין השרעיים בין השיפוט לזהות 26 (התשס"ט-2009) וגם שלמה-דב גוטיין, אהרן בן-שמש המשפט המוסלמי במדינת ישראל (תש"ח-1957) 76.